

tiku. Cesta k obnovení zájmu veřejnosti o politiku bude dlouhá. Avšak v době, kdy existuje televize, rozhlas, tisk, by překonání této vzdálenosti nemuselo trvat příliš dlouho. Věnění mezi studenty loni na podzim dokázalo, že odpolitizování mládeže není skutečností tak nezvratnou, jak si mnozí mysleli. Jde tu, samozřejmě, o příklad, jehož platnost je omezená, ale někde je třeba začít. Musíme počítat s probuzením veřejnosti. Jinak bychom kráčeli k jistému neúspěchu.

Jaké důsledky bude mít nová politika pro styky se Západem?

Statistice Čechů a Slováků podnikly v uplynulých několika letech cestu na Západ. Získat pas bude nepochybně spojeno se stále menšími obtížemi a každý by měl mít svůj osobní pas s trvalým výjezdem. I tak však zůstane ekonomický problém, problém deviz, jehož řešení bude dlouhé a obtížné.

Kulturní styky se budou dozajista rozšiřovat všemi směry, budou stále decentralizovanější a osobnější, budou se vyvíjet k přímým kontaktům mezi organizacemi a institucemi. K velkým změnám dojde nepochybně i uvnitř země, zavlaďne větší svoboda kulturního projevu, přičemž zároveň doufám, že se kultura dostane ochrany před působením zákonů kulturního trhu, jež působí vždycky ve prospěch hodnot menších a nejmenších. Je totiž třeba vypracovat takovou kulturní politiku, jež by se stala ochráncem skutečné kultury a jejím šifitelem mezi masami. Nejde o to opíčit se po Západu, nýbrž udělat víc než on.

Lze hovořit i o nové etapě ve vývoji vztahů mezi Čechy a Slováků?

Především nesmí být skutečnost, že do čela strany byl postaven Alexander Dubček, považována za vítězství Slováků nad Čechy. Dogmatiků bylo mnoho na obou stranách. Existuje však nadále slovenská otázka, o níž se v uplynulých letech nemluvilo (všechno bylo přece v naprostém pořádku . . .), což podstatně přispělo k zhoršení situace. Otázku vztahů mezi oběma národy je třeba začít vyřizovat bez prodlení. Budou určitě podniknuty kroky k ústavní revizi postavení Slovenska i k dosažení lepší rovnováhy mezi ekonomikou obou částí země.

Jaká bude odezva vaší klidné revoluce v socialistických zemích?

Velký význam toho, co se u nás stalo, spočívá podle mého názoru v tom, že poprvé od Leninovy smrti vyměnila některá komunistická strana vedení výlučně z vnitřních příčin po dlouhé demokratické diskusi v ústředním výboru, bez použití síly. To samozřejmě může vyvolat celou řadu úvah. Byl podán důkaz, že takový vývoj je možný bez krvavých a bez nedemokratických metod. O čem se mnozí odvažovali uvažovat toliko teoreticky, z někdy oprávněné obavy před důsledky, se stalo „praxí“, konkrétním příkladem.

LL č. 1, 1. března 1968

Jan Procházka

a co si o tom myslíte vy?

„Co si myslíte o cenzuře, která v minulosti mrzačila a umlčovala díla, místo aby ponechala na čtenáři vytvoření vlastního úsudku? A jak si, pane spisovateli, Vy představujete demokracii, právo a svobodu...?“
(Z dopisu ing. Viléma Arzta z Jeseníku.)

Hlídní myšlenek je součástí těch systémů, kde jsou hlídání i lidé. Je to pochopitelně činnost směšná a ve skutečnosti zbytečná. Něco podobného jako snaha nabírat košem vodu. Nevzpomínám si, že by se komukoliv z mocných podařilo nějakou rebelující myšlenku skutečně potlačit. Nanejvýš se jí podařilo zdržet. Aby pak zazněla mnohonásobnou silou. S myšlenkami obyčejně neenergičtější bojují lidé, kteří od puberty na žádnou vlastní myšlenku nepřišli. Málokdy se touto činností zabývají lidé vzdělaní, velkorysí, demokratičtí, spíš to byli vždycky ti, kteří se k moci dostali jako náhradníci náhradníků, a to ještě hrou obskurních náhod, které aťvážná historie někdy zlomyslně připouští. Pestrá a tušená podoba zvláštních myšlenek dráždila odjakživa šedivou mysl přízemních lidí, zákruty složitých úvah urážely jejich jednoduchoučnou vnimavost: zmožňovala se jich zloba nad vším, co bylo složitější než systém klozetového splachovač. Tito lidé považují cenzuru za nezbytnou. Je-li primitiv obdařen vyšší mocí než člověk věduoci, je svár a srážka nevyhnutelná: neboť nevědomost nikdy není tolerantní. Vždycky chce přebudovat svět k vlastní nicotné podobě. A nejednou se jí to daří — jak byste jistě mohli uvést řadu radostných příkladů ze svých socialistických pracovišť. Cenzura totiž není jenom instituce, je to duševní stav nesvobodné společnosti. Každý nadřizený v takovém systému považuje za svoji povinnost a ještě více za akt vlastní sebeobranu bdít nad myšlenkami svých podřízených. Opracovává jakékoliv jejich duševní „výstřednosti“, až docílí kýženého stavu prostřednosti. A tak se stává, že mnoho soudruhů nahoře je překvapeno tím, že zdola přicházejí přesně takové zprávy, jaké oni sami považují za žádoucí. Popis situace z nejrůznějších úseků našeho života se celá dlouhá léta sestavoval nikoliv dle skutečnosti, ale podle toho, jak tam či onde si přál ten či onen činitel situaci vidět. V jedné daleké zemi jsem zastihl našeho vyslance nad kormutlivými úvahami, jestli si může dovolit napsat hlášení odpovídající sice pravdě, ale zcela odporující pražským představám o dotyčné mcnosti. Vzhledem k tomu, že vyslancem zůstal, jistě uhodnete, pro kterou alternativu se rozhodl. V systému uniformního myšlení se směrem nahoru neopouje. Tak vzniká fantastická sebedůvěra vedoucích soudruhů. At' řek-

nou cokoliv, podřízení s tím zejména souhlasí, ale viditelně dávají najevo, že je samé by to nikdy nena- padlo. Slabší povahy na vedoucích zídlich samozřej- mě začnou mít nejrůznovější iluze o vlastních hlavách. Nikdo nemá tak silnou vůli a tak pevnou povahu, aby se nezbázlil, když zjistí, že je schopen plně radit mlékařům, lékařům, cukrářům, pekařům, a všichni mu děkují, že jim otevřel oči. Uvěřit vlastní dokona- losti je na určitých místech jenom otázka času. Neboť systém vybudovaný v podobě pyramidy vyžaduje rozhodování shora. Systém musí stát nad osobami, nad kteroukoliv z osob. Nikoliv systémem, ale osoby nad systémem potřebují cenzora, žalátníky, prodejného soudce, nasloucháče a bezmyšlenkovitou klaku v já- sajících spálicích státních oslav. Na tom byl vybudov- áván carismus, abych uvedl nějaký bližší příklad.

Cenzura si nás všechny chce přetvořit ke svému obrazu. V jedné orientální zemi, kterou nebudu jme- novat, abych nekomplikoval práci ministerstvu za- hraničních věcí, jsem se seznámil s filmovým scenáris- tou. Sám mi řekl, že každý rok dostává zvláštní přemii od státní cenzury. Dychtivě jsem zatoužil spatřit ně- který z jeho filmů. Uviděl jsem a pochopil jsem. Do komorního děje vždy vpletl nějaký dialog oslavující vedoucího činitele. Nejčastěji tyto větvičky vkládal do krajiny, kterou hrdina jel kupříkladu v džipku. Anebo na koni. Byly to hlubokomyšlnosti v tom smyslu: „Je to krásná země. A je šťastná. Je konečně v dobrých rukou...“ Pak gradovala hudba, kamera přehlédla nekonečnou písečnou rovinu a kotouč slunce se zrychleně vyhoupl nad zamřížený obzor. Děj těchto filmů vám nebudu vyprávět, všechno to byly kusy asi jako Madla zpívá Evropě. Jenomže v turbanech. S dotýcným inteligentem jsme pak navštívili jedno starobylé místo, které je v tamté zemi unikátní. Scená- rista tam nikdy předtím nebyl. Dobrosrdečný staře- ček nás provázel starobylými hrobkami faraónů a upozorňoval nás, že ta i ona hrobka byla vykradena lupiči. V chobách bylo vidět vtesané otvory, kudy se biblioté loupežníci dostali k pokladům mrtvých. Když nám to řekl už v třetí a čtvrté hrobce, náš uhmělec zpozorněl, přitočil se k dědečkovi a dost ostře mu řekl: „Jak to, vykradena...? A co dělá naše policie? Jak to, že tady nechává vykrádat hrobky?“ Průvodce se na inteligenta podíval pohledem, kterým ho ihned rozpoznal. „Hrobky byly vyloupeny před třemi tisíci léty,“ řekl tiše. A nám pokynul, abychom ho následo- vali do další síně...

Je-li někde povýšena hloupost nad moudrost, ne- zadržitelně hloupe celý systém. Přizpůsobuje se to- mu, co se žádá. Ministerstva pak vydávají výnosy asi v tom smyslu: Jak správně zapřahat koně apod. Lidé, kterým byl v dětství odňat mozek spolu se slepým stěvem, získávají skvělá postavení. Jsou svému reží- mu věrni, ale jsou pro něj ve skutečnosti bezcenní: i když byli postaveni do čela universit anebo do ještě

vyššího čela, budou to stále titíž omezení lidé, kteří k zašňěrování polobotek potřebují obrázkový návod.

Jenom svoboda myšlení a svobodná výměna a zá- pas myšlenek vytváří atmosféru, kdy nejlepší z nejlep- ších jsou samočinně postaveni na ta místa, na kterých mohou pro celou společnost nejvíc znamenat. Je-li mocí obdařena vzdělanost a moudrost, je tolerantní a snášenlivá, ctí prostotu a a veškerou lidskou práci. Ob- čan civilizovaného státu chce takovou existenci, která by neurážela jeho důstojnost. Nechce být pátým kole- m u vozu, nechce věčně šeptat, chce se zbavit strachu a úzkosti před orgány, které si sám platí, které vznikly jakoby jeho jménem a které nikterak nemůže kontro- lovat. Občan tvrdší chce mít pocit, že je to jeho stát. A když už je na světě, nechce, aby celou tu krátkou dobu jeho hlavním lidským pocitem byla zlost. Ve státě, kde práce policie je anonymní a nestojí pod zcela zřejmou veřejnou kontrolou, je pravděpo- dobně v nepořádku řada dalších věcí. Jako tomu ku- příkladu bylo v minulém století v Prusku. I když se už musíme smířit s tím, že lidé s nejlepšími myšlenkami měli dost často nejsvobodnější život. Jestli něco v této situaci, ve které jsme dnes, potřebujeme víc než dobré myšlenky, pak jsou to jediné ještě lepší myšlenky. Máme-li se skutečně stát osvíceným socialismem, sne- sitelným systémem pro člověka.

Mluvíme teď často o demokracii. Ale máme na mysli spíš trochu řízenou demokracii. Nejsme si pře- ce jenom jisti, jestli by každý měl mít právo říkat, co si myslí. Ale jakmile znovu začneme vybírat, kdo bude mít právo a kdo nebude mít právo, stvoříme jenom novou variantu staré nespravedlnosti a nikoliv novou spravedlnost. Řízená demokracie možná vyhovuje Tramtárii. Ale my jsme slezli z větví už před mnohem delší dobou.

Všichni jsme odpovědní za náš budoucí osud. Jsme odsouzeni k tomu něco vymyslet. Hlavou! Aby to mělo hlavu a patu. Aby to bylo československé! Lids- ké a pokrokové. Neboť vztah k lidskému pokroku je něco mnohem hlubšího než jenom vztah k jedné poli- tické tendenci. Pokrok se uskutečňuje i vně našich idejí. Neměli bychom na to zapomínat. Chtěl jsem tímto vyjádřit své pomatené přesvědčení, že národ je víc než jenom jedna třída a víc než jedna strana. Člověk si to může uvědomovat, aniž by byl naciona- listou a aniž by přestal být komunistou. A lidský rod je víc než jeden národ. Byť by to byl sebevětší národ!

V minulosti jsme nejednou dávali najevo, že snadno uplete me bič z toho, z čeho se to ještě nikdy nikomu nepovedlo. Teď bychom raději měli říkat hop, ať sku- tečně přeskočíme! Abychom se zase neblamovali.

A budme na sebe hodnější! Hlavně vždycky večer. Pro případ, že by kdokoli z nás v noci umřel!

Na shledanou v květnu!

MY 68, roč. 5, č. 4, březen 1968